

Garlej, Tadeusz

Rzrwój przemysłowej służby zdrowia w Płocku

Notatki Płockie 23/4-97, 41-43

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rozwój przemysłowej służby zdrowia w Płocku

W związku z 25-leciem Przemysłowej Służby Zdrowia Płockie Towarzystwo Lekarskie zorganizowało 17 marca 1978 roku konferencję naukową pt. „Stan zagrożenia i choroby zawodowe w Płocku w ostatnim dziesięcioleciu”. Na program złożyły się następujące referaty:

dr med. Tadeusz Garlej: *Rozwój przemysłowej służby zdrowia w Płocku*; lek. Janusz Pierściński: *Czynniki szkodliwe występujące w płockich zakładach przemysłowych*; dr med. Tadeusz Garlej i lek. Jan Romanik: *Zawał mięśnia sercowego w materiale Oddziału Chorób Wewnętrznych i Zawodowych w Płocku*; lek. Grażyna Wróbel-Mejran: *Choroby zawodowe w Płocku i województwie płockim na przestrzeni 10 lat pracy przemysłowej służby zdrowia*; lek. Aleksander Kowalewski: *Głuchota zawodowa, obecny stan zagrożenia i jej profilaktyka*; dr med. Tadeusz Garlej: *Sprawozdanie z konferencji naukowo-sprawozdawczej Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi 10 grudnia 1977 r.*

Pierwszy z tych referatów przedrukujemy poniżej.

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Znana była od wieków prawda, że każda praca odbija się jakimś piętnem na człowieku, ale uświadomienie sobie tego i zwrócenie uwagi na zapobieganie dalej idącym zmianom w stanie zdrowia nastąpiło w nie tak odległych czasach. Zagadnienie wypadków przy pracy poruszył w Polsce po raz pierwszy Leopold Lafontaine w roku 1792, a Ludwik Perzyna w rok potem w dziele: „Lekarz dla włościan” wykazał, że „poddaństwo wywiera ujemny wpływ na zdrowie włościan”¹⁾.

Rzecznikiem ochrony zdrowia i życia robotników, szczególnie rolnych, był także twórca Instytutu Oftalmicznego Wiktor Szokalski (1811—1890). Zebrał on sto kilkadziesiąt „przypadków zranień, często śmiertelnych, zaszyłych w ciągu jednego roku w Królestwie... Wszędzie podawał środki zaradcze...”, a więc zwracał uwagę na profilaktykę²⁾.

W okresie powstawania wielkich zakładów przemysłowych sprawa nabrzmiała wyraźnie: hałas u kowala zwiokrotnił się w hali maszyn, zgęstniały dymy z ognisk huty i wyciewy z kadzi z chemikaliami, które zaczęły zatrzuwać pracowników. Ich choroby obniżały wydajność pracy, co w końcu zrozumieli sami fabrykanci angażując lekarzy do leczenia oraz poprawiając warunki pracy, a nawet warunki socjalne. Zrzeszyli się też robotnicy, tworząc kasy brackie.

Sto lat temu istnieli już lekarze fabryczni. Ich pracę opisuje dr Juliusz Gensz w „Listach ze Starego Rynku” na przykładzie Żyrardowa³⁾. Była to już dobrze rozbudowana przemysłowa służba zdrowia owych czasów. Na 8.000 robotników pracowało tam 2 lekarzy:

jeden o profilu internistyczno-ftyzjatrycznym (gruźlica była wtedy kłeską społeczną), drugi — chirurgicznym, pełniący funkcję ordynatora 30-lóżkowego oddziału. Robotnicy uzyskiwali pomoc lekarską bezpłatnie, bezpłatne też były leki z apteki fabrycznej. Rodzące otrzymywały zasiłki w naturze, niezdolni do pracy — stałe zapomogi. Lżej chorym zmieniano pracę. Obciążenie lekarzy było duże: do 150 przyjęć dziennie, w tym ze 20 świadectw, do 40 wizyt domowych i do tego nocne pogotowie (możliwość kilku wezwań).

W Płocku nie było podówczas większych zakładów przemysłowych. Istniejące drobne fabryczki narzędzi rolniczych Sarny i Margulieśa zatrudniały zaledwie po kilkadziesiąt ludzi⁴⁾. Więcej pracowników natomiast miała papiernia w pobliskiej Soczewce, gdzie lekarzem fabrycznym przed stu laty był jeden z współzałożycieli Płockiego Towarzystwa Lekarskiego dr Stanisław Markiewicz, znany potem w Warszawie higienista i społecznik⁵⁾. Jednym z jego następców był dr Franciszek Wychowski, biorący udział w dyskusjach nad organizacją bezpłatnej pomocy lekarskiej w gub. Płockiej⁶⁾. Jego zdaniem, kardynalnym warunkiem rozwijania opieki lekarskiej na wsi było „racyonalne upaństwowienie pomocy lekarskiej dla ludności biednej”⁷⁾. Jak wiadomo organizacja taka powstała w ostatnich latach ubiegłego wieku ale nie objęła całej ludności i była krytykowana przez płockich lekarzy.

W okresie tym dominowała więc sprawa opieki lekarskiej nad ludnością rolniczą, rozwiązana dopiero znaną uchwałą Sejmu w roku 1970. Przemysł nie odgrywał podówczas

w Płocku większej roli, zresztą nie przewidywano tu jego rozwoju⁸⁾. Mimo tych założeń, ciągle zwiększała się w mieście ilość zakładów. Po I wojnie światowej wybudowano w mieście elektrownię (w Radziwiu) i rzeźnię przy ulicy Bielskiej. Zwiększyły swe zatrudnienie dotychczas istniejące zakłady. W roku 1931 istniały w Płocku:

- 3 fabryczki narzędzi rolniczych z 250 do 300 pracownikami,
- 9 młynów ze 120 pracownikami,
- 1 rzeźnia miejska z 85 pracownikami,
- 2 stocznie (stara i nowa) z 75 pracownikami,
- 2 tartaki z 15 pracownikami.

Razem zatrudniano około 595 robotników.

W roku 1923 założono Kasę Chorych, która przejęła opiekę lekarską nad pracownikami zatrudnionymi na terenie miasta i powiatu. Nie zajmowano się jednak profilaktyką w dzisiejszym tego słowa znaczeniu. Pracodawcy wprowadzili tylko badania wstępne jako warunek przyjęcia do pracy i w tym celu zatrudniali lekarzy lub felczerów na pełnym etacie. Stan taki istniał aż do ostatniej wojny i w pierwszych latach powojennych (w roku 1946 zatrudniano w całej Polsce tylko 405 lekarzy fabrycznych).

Wreszcie nadszedł czas, że: „Dziś nad twoim zdrowiem czuwa Państwo”, jak pisała Trybuna Mazowiecka w numerze 9 z 1954 roku. A zdrowie to przede wszystkim profilaktyka. Rozpoczęto od stacji sanitarno-epidemiologicznych, które utworzono w latach 1948—1950. Następnie 7 lutego 1953 roku Rozporz. Min. Zdrowia powołało do życia Przemysłową Służbę Zdrowia z komórkami higieny pracy i prawem nadzoru zapobiegawczego i bieżącego w zakładach przemysłowych (Dekret z 14 sierpnia 1954 roku). W roku 1958 wydano przepisy o specjalizacji lekarza przemysłowego i wprowadzono dodatkowe wynagrodzenie. W 4 lata potem Uchwała Nr 353 Rady Ministrów zobowiązała zakłady przemysłowe do stworzenia bazy materialnej dla placówek przemysłowej służby zdrowia i nadała pewne przywileje jej pracownikom (świadczenia socjalne, mieszkania, nagrody itp.). Jednocześnie utworzono wojewódzkie przychodnie przemysłowe, a nadzór przekazano instytutom pracy.

W Płocku systematycznie rosła teraz ilość osób zatrudnionych w przemyśle, rozbudowywały się stare, powstawały nowe zakłady. W roku 1948 czynnych już jest około 20 zakładów, wśród nich Fabryka Maszyn Żniwnych, która powstała z dawnej Fabryki Narzędzi Rolniczych, Stocznia Rzeczna, Zakłady Mięsne, Zakład Energetyczny i Zakłady Przemysłu Terenowego. Zatrudniały one w roku 1950 około 3.600 osób, a w dziesięć lat później już 6.670 osób oraz 3.183 — w budownictwie. Przy nich też zorganizowano pierwsze przychodnie przyzakładowe.

Właściwy rozwój przemysłowej służby zdrowia w Płocku nastąpił z chwilą podjęcia decyzji o budowie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych (Uchwała KERM z 5 stycznia 1959 r.) i wejścia na plac budowy przedsiębiorstw budujących Kombinat („Petrobudowa” i inne). Pierwszą placówką przemysłowej służby zdrowia na Białej zorganizowano we wrześniu 1961 roku⁹⁾. Pierwszym lekarzem tu pracującym był dr Zenon Kowalczyk. Następni: Irena Górna-Rusek, Teresa Winiarska-Trelewicz, Anna Jeremska, Józef Jankowski, Grażyna Kabat, Czesław Hajduk, Jerzy Wysocki, Aleksander Kowalewski i inni. Lekarze zmieniali się często, staż taki przechodziła chyba większość ówczesnych lekarzy płockich. Zmieniali się też kierownicy Przychodni (dr Ryszard Roszkowski, Kwiecień, Kowalewski). Stabilizacja nastąpiła dopiero w roku 1969, kiedy stanowisko to objął specjalista medycyny przemysłowej dr Stanisław Mejran.

Pierwszą przychodnię rejonową zorganizowano w pomieszczeniach Petrobudowy, następnie otwarto przychodnie na działce Wydziału Oksydacji Asfaltów i przy Centralnych Warsztatach. Od roku 1963 sprawy opieki lekarskiej nad robotnikami często przejawiają się przez łamy „Petro-Echa”, czasopisma poświęconego sprawom płockiej Petrochemii. Nie zawsze są to hymny pochwalne na cześć służby zdrowia... Wzrasta ilość podopiecznych, rosną wymagania. Często jednak pokazuje się sylwetki bardziej znanych lekarzy i pielęgniarek, zamieszczając ich fotografie np. dr Ireny Górnej-Rusek w Nr 2 z 5 września 1963 roku, pielęgniarki Alicji Wasiak w Nr 8 z 20 lutego 1965 roku, pielęgniarki Barbary Rabek w Nr 22 (84) z 22 maja 1965 r., dr. Ryszarda Roszkowskiego i Aleksandra Kowalewskiego w Nr 30 (136) z 6 sierpnia 1966 r., mgr Anny Kozerojowej, mgr Marii Wysockiej i laborantki Ireny Żółtowskiej w Nr 31 (137) z 13 sierpnia 1966 r., dr Bolesławy Kraczkowskiej w Nr 14 (171) z 8 kwietnia 1967 r., itd.

W grudniu 1964 r. zaczęły pracować MZRiP („Petro-Echo” Nr 51), a następnie oddano do użytku „Centralne Ambulatorium”, które stało się siedzibą Obwodowej Przychodni Przemysłowej z kierownikiem dr. R. Roszkowskim na czele. Przychodnię urządzono, jak pisało „Petro-Echo” w Nr 6/58 „komfortowo”. Personel przemysłowej służby zdrowia na Białej liczył już wtedy 11 lekarzy, 2 lekarzy dentyków i 32 osoby średniego personelu. W całym Płocku utworzono w sumie 12 rejonów profilaktyczno-leczniczych, 8 gabinetów stomatologicznych, 6 poradni specjalistycznych, pracownię rtg, laboratorium analityczne z wydzieloną pracownią toksykologiczną, a przy „centralnym ambulatorium” powstała izba chorych mieszcząca 27 łóżek. Prowadziła ją początkowo dr Anna Górzńska. W połowie roku 1966 izbę chorych przekształcono na oddział szpitalny internistyczno-neurologiczny z dr Kraczkowską jako ordynatorem. W roku 1969 oddział prze-

jął dr med. Tadeusz Garlej, przy czym nadano mu ostateczną postać Oddziału Chorób Wewnętrznych i Zawodowych o 34 łóżkach¹⁰⁾. Znalazł on duże uznanie u pracowników i mieszkańców Płocka.¹¹⁾

Przy Oddziale utworzono Punkt Doróżnej Pomocy dla Kombinatu, wyposażony w karetki sanitarne, obsługiwane przez kierowców MZRiP. W roku 1968 Przychodnia objęła swą opieką dalsze zakłady pracy (Zakład Sieci Elektrycznej, MPRB, Lasy Państwowe, obie cukrownie), a liczba podopiecznych wzrosła do 23 578 osób. W tymże roku powołano też Radę Zdrowia z przewodniczącym inż. Zygmuntem Rymkiewiczem na czele. Miała ona czuwać nad dalszym rozwojem przemysłowej służby zdrowia w oparciu o zakłady pracy.

Reforma administracji państwowej w r. 1975 spowodowała przekształcenie Obwodowej Przychodni Przemysłowej na Specjalistyczny Przemysłowy Zespół Opieki Zdrowotnej, czuwający nad zdrowiem 66 137 pracowników w całym województwie płockim (z tego 45 448 w samym Płocku). Z liczby tej aż 20 794 pracuje z narażeniem na czynniki szkodliwe w tym i toksyczne (10 166) i 19 559 — w warunkach uciążliwych. Powiększyła się oczywiście i sieć placówek organizacyjnych przemysłowej służby zdrowia i jej kadra. Składa się na nią 30 przychodni przyzakładowych i międzyzakładowych, 14 poradni stomatologicznych, 14 poradni specjalistycznych, 11 pracowni analitycznych, w tym 1 toksykologiczna na Białej, pracownice rtg, ekg i psychologii pracy, zakład fizykoterapii oraz oddział szpitalny z punktem doraźnej pomocy dla Kombinatu Petrochemicznego.

Zespół zatrudnia obecnie w samym Płocku 159 osób w tym:

— lekarzy medycyny	52
— lekarzy stomatologów	19

— pielęgniarek 72
— techników analityki, rtg i innych 24.

W ciągu 100 lat nastąpiło jak widać przesunięcie się punktu ciężkości od ludności wiejskiej, której los stanowił największą troskę dawnych lekarzy, do pracowników zakładów przemysłowych, narażonych na coraz większą ilość czynników szkodliwych. Należą do nich jak wiadomo substancje toksyczne (węglowodory, metale ciężkie, siarka, pył krzemowy), hałas, wibracje, promieniowanie jonizujące i ultrafioletowe, złe warunki mikroklimatyczne.

W trosce o zdrowie tych pracowników przeprowadzono w roku 1977 w Płocku 267 284 badania lekarskie, z czego przypada na:

— poradnie rejonowe	155 508
— poradnie specjalistyczne	111 776 a na
— badania profilaktyczne	45 588

Wykonano przy tym 228 551 badań laboratoryjnych, w tym 11 182 — toksykologicznych.

Płocka przemysłowa służba zdrowia ma do zanotowania także pewne sukcesy na polu naukowym. Tu bowiem zwrócono uwagę na niedoceniany dotychczas czynnik toksyczny, jakim jest wanad, zawarty w ropie, a przede wszystkim w służącym do opalania elektrociepłowni, mazucie. Jak się okazuje, wanad powoduje zaburzenia oddychania komórkowego i wydalanie w moczu enzymu — oksydazy, wykazywanej odczynem Nadi. Zjawisko to jest obecnie dalej rozpracowywane w akademiach medycznych Gdańska i Warszawy.

Zespół współpracuje ponadto z Akademią w Warszawie i WAM w Łodzi, które przeprowadzają tu badania w oparciu o umowę z MZRiP. Pozwoliło to wykryć nowe objawy subkliniczne u pracowników „Petrochemii”. Ich znajomość pozwoli wcześniej zabezpieczyć osoby narażone przed wystąpieniem jawnych już objawów chorobowych.

PRZYPISY

- 1) A. Krasucki: Now. Społ.-Lek. 1937, XI, 23, 293.
- 2) B. Seyda: Dzieje medycyny. PZWL. 1977.
- 3) Koresp. Płocki. 1888, Nr 47.
- 4) Dzieje Płocka. TNP. Płock. 1973.
- 5) K. Gurbiski: Pierwsze roczne sprawozdanie z czynności Tow. Lekarzy Gub. Płockiej. Gaz. Lek. 1873, XV, 158.
- 6) T. Garlej: Lekarze płocky w walce o upowszechnienie bezpłatnej pomocy lekarskiej. Notatki Płockie. 1972. Nr 1/65.
- 7) F. Wychowski: W sprawie praktykowania wśród ludu wiejskiego. Czas. Lek. 1903, V, str. 15.
- 8) A. J. Nowowiejski: Płock. Monografia historyczna. 1930.
- 9) Z. Garstka, S. Mejrán: Przemysłowa Służba Zdrowia Kombinatu Petrochemicznego w latach 1960—1973. Notatki Płockie. 1974. Nr 4/78, str. 21.
- 10) T. Garlej: 10 lat istnienia Oddziału... Arch. Med. Płockiej. 1976, str. 49.
- 11) M. Sepiół: Listy ze szpitala. Petro-Echo 1969, Nr 35/295 z 23.08.1969.